

BEKTAŞI TARİKATI ELKAB VE UNVANLARINA AİT ÖRNEKLER

EXAMPLES OF BEKTAŞI TARIQA ELKAB AND TITLES

Mustafa ÖGE* - Kenan Ziya TAŞ**

ÖZ: Bektaşî tarikatına ait yazılı kaynakların Osmanlı Türkçesinden günümüz Türkçesine ve günümüz alfabesi ile çeviriyazı olarak aktarılması önem arz etmektedir. Bektaşîliğin sadece sözlü kültüre dayalı olmadığına kanıtı olarak değerlendirebileceğimiz huşulardan bir tanesi kütüphanelerde Bektaşîlik hakkında değişik tarihlerde yazılmış el yazmalarıdır. Bu yazmalar içerisinde Bektaşîlikle ilgili pek çok farklı konu işlenmiştir. Ayrıca Münşeat mecmualarının içerisinde de Bektaşî tarikatı ile ilgili pek çok farklı konuyu ihtiva eden yazılar bulunmaktadır. Münşeatlar konusunda pek çok çalışma yapılmış olmasına rağmen münşeat mecmualarında yer alan Bektaşîliğe ait hususi hitap biçimlerini ihtiva eden mektuplar veya diğer yazışma türlerine pek dokunulmamıştır. Gerek tarihi açıdan gerekse diğer alanlarda bu mektupların içerisinde yer alan bilgilerin değerlendirilmesi yeni bilgilerin ortaya konulabilmesi açısından katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla bu boşluğa bir katkı sağlamak ve bu alandaki boşluğun doldurulmasına ilaveler yapmak açısından İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı yazmaları içerisinde yer alan BEL_Yz_K0415 katalog numarası ile kayıtlı yazma içerisinde yer alan Bektaşî tarikatına ait yazışma usullerinin yer aldığı bölüm değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bektaşîlik, Münşeat, mektup, elkab, unvan.

ABSTRACT: It is important to transfer the written sources belonging to the Bektashi tariqa from Ottoman Turkish to today's Turkish and as a transcription with today's alphabet. One of the awe that we can consider as proof that Bektashism is not only based on oral culture is the manuscripts about Bektashism written at different dates in libraries. In these manuscripts, many different subjects related to Bektashism were handled. In addition, in the Münşeat journals, there are articles on many different topics related to the Bektashi order. Although there have been many studies on Münşeat, the letters or other types of correspondence in the Münşeat magazines containing the special forms of address belonging to Bektashism have not been touched. Evaluation of the information contained in these letters, both in terms of history and in other fields, contributes to revealing new information. Therefore, in order to contribute to this gap and to make additions to filling the gap in this field, the catalog number BEL_Yz_K0415 in the manuscripts of the Istanbul Metropolitan Municipality Atatürk Library and the section of the Bektashi tariqa in the recording by recording has been evaluated.

Keywords: Bektashism, Münşeat, letter, elkab, title.

* Öğr. Gör.-Balıkesir Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü / Balıkesir-mustafaoge@balikesir.edu.tr (Orcid: 0000-0002-2834-5575)

** Prof. Dr.-Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü/Balıkesir-kztas@hotmail.com (Orcid: 0000-0002-8866-4025)

Giriş

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Bel_Yz_K_0415 Demirbaş, 297.75 BEK 1 yer numarası ve Bektaşî Tarikatı ismiyle kayıtlı olan eser içerisinde farklı konular yer almaktadır. Eserin müellifi kayıtlı değildir. İçerisinde yer alan mektuplarda 1845 tarihinin düşülmüş olması akla bu tarihte ya da hemen öncesi veya sonrasında yazılmış olabileceği ihtimalini getirmektedir. Yazma eser “*Dünyanın Güzeran İden Müddeti*” isimli başlıkla başlamaktadır. Burada bazı İslam ulularının vefat tarihleri ile ilgili bir bölüm vardır. Eserin içerisinde yer alan başlıklardan bazıları; “*Der Beyân-ı On İki Post Sahibleri, Der Beyân-ı Silsile-i Hazret-i Hünkâr Hacı Bektaş Veli kuddüse sırrehü'l-celi, Hazret-i Hünkâr Hacı Bektaş Veli kuddüse Sırrehü'l-celi Efendimizin kavlı-i Yolu, Der Beyân-ı Tarih-i Velâdet-i Şerifleri ve Tarih-i Vefât-ı Şerifleri, Der Beyân-ı Kible, Tercümân-ı Post, Şerh-i Muhammediyye, Gazel-i Gaygusuz Sultân, Der Beyân-ı Farz-ı İmam Ca'feri's-Sâdık Radiyallahu anh, Nutk-ı İsmâ'il Hakkı Kuddüse Sırrehu, Fazilet-nâme-i İmam 'Ali Kerremallahu Vechehu, Fazilet-nâme-i Hazret-i Şâh-ı Velâyet, Fazilet-i Diğer, Müte'ehhil Olan Canın İkrâr Aldığı Âvânda Göreceği Râh-ı ehlullahın Şerhidir Beyan şod, Haza fî Beyân-ı Ahvâl-ı Tığ bend, Salavatnâme-i Şerife E'imme-i İсна Aşer*” başlıklarını taşımaktadır. Ayrıca eserin içerisinde çok sayıda tercüman ve Mısır'den risâleler yer almaktadır. Bölüm başlıkları genellikle kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. Çalışmamıza konu olan mektuplar bu eserin 60. varacağından başlamaktadır. Burada yer alan mektuplar;

Hacı Bektâş vekillerine bu siyâkda tahrîr olunur

Dervişlerden mürşidler tarafına yazılacak tesvîddir

Post-nişîn dedelerden akrânı dedelere neveste şod

Ağavâtdan Dede Efendilerimize tezkere sûretidir

Dervişlerden şeyhler tarafına niyâz-nâme sûretidir

Meşihâtden Babay-ı câleme neveste şod

Küttabdan Dede Efendilere neveste

ifadelerini taşımaktadır. Toplamda yedi tane mektup bulunmaktadır. Burada yer alan mektupların özelliği Bektaşî tarikatı ile ilgili yazışma usullerini anlatıyor olmasıdır. Eserin içerisinde az sayıda mektup olmasına rağmen yazışma usullerini ortaya koyabilmek açısından önemli örnekler içermektedir. Resmi yazışma usulleri ve günlük hayata dair yazışma örneklerine ait mektupların yer alması hem resmi yazışmalar hem de günlük hayata dair elkab ve unvanları ortaya koyabilmek açısından faydalı olacaktır.

Mektup Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme

مکتوب kelimesi Arapça “yazmak” anlamındaki كتب (k-t-b) kökünden türetilmiş olan mektup, “yazılan şey” anlamına gelmektedir. (Bozkurt, 2004: 13) “Bitik, nâme, risâle, varaka, nemika gibi anlamlara da gelen mektup iş veya tebrik, taziye vb. amaçlar için gönderilen kâğıttır (Ş. Sami, 1989: 1395).

Lügat-ı Nâci de ise “*başka başka merhalede bulunan iki kişinin yek diğerine gönderdikleri kağıt, nâme, tahrirat. Bir şehir-i dâhilde teati edilen evraka (tezkiire) namı verilir. Eskiden (emir-nâme) makamında kullanılırdı.*” (M. Naci, 1995: 825). Arap Edebiyatında bu kelimenin karşılığı risâle kelimesi yaygın olarak kullanılırken (Durmuş, 2004: 14), Fars Edebiyatında sultâniyyât ve ihvâniyyat şeklinde iki tür bulunmaktadır (Kurtuluş, 2004: 16).

Mektuplar sadece edebi açıdan değil aynı zamanda tarihi olayları da değerlendirebilmek açısından bilgiler içermektedir. Bu konuda M. Orhan Akay “*Mektuplar tarihî, içtimaî, askerî, siyasî, dinî-tasavvufî, fikrî-felsefî ve edebî konularda dönemlerine, kişilere, kişiler arasındaki ilişkilere, sanat eserlerinin arka planındaki çok defa bilinmeyen oluşum safhalarına ışık tutan, dolayısıyla monografik/biyografik araştırmalarda önemli kaynaklardan birini teşkil etmektedir*” ifadelerini kullanmaktadır (Okay, 2004: 17). Mektupların yazılış amacına göre pek çok farklı çeşidi bulunmaktadır. Tebrik-nâme, cevap-nâme, meveddet-nâme, taziyet-nâme, teşekkür-nâme, takriz-nâme, davet-nâme, niyâz-nâme tebrik-nâme (Gökçe, 2007: 13-18) gibi birkaç çeşidini örnek olarak verebiliriz.

Münşeat mecmualarında pek çok farklı mektup örnekleri mevcuttur. Her mektup türünün taşıması gereken özellikler birbirinden farklıdır. Mektupların taşıması gereken şartlar Kütükoğlu tarafından şu şekilde ifade edilmiştir.

“Mektubun on şartı ise şöyledir: 1. Gönderen ve gönderilenin rütbeleri dikkate alınmalıdır. 2. Eğer gönderilen gönderenden üst rütbede ise isminin yazılmaması tercih edilmelidir. Ancak gönderenin meşâyihden olması halinde bu hususa riayet edilmeyebilir. Gönderenle gönderilenin mevkileri eşitse gönderilenin ismi yazılır. 3. Gönderilen gönderenden daha aşağı bir mevkide ise iştiyak ve görüşme talebi rükünlerinin yerine iyi niyet, devletin bekâsı, ricanın kabulü ve muradın hâsıl olması yazılır. 4. Uzun süredir ayrı değillerse iştiyak kısmının da yazılmaması tavsiye edilir. 5. Gönderenin rütbesi aşağı ise “Sâmi-i huddâm-ı zevi’l-ihtirâm i’lâm olunur ki” şeklinde bir ifade kullanılması gerekir. 6. Uzun zaman geçmemiş bulunması ve mekânın uzak olmaması halinde tarih rükünü ihmal edilir. 7. Gönderilen için gaip sîgası kullanılıp şahsen hitap edilmemelidir. Meselâ, “... talep etmişsin” denilmeyip “ taraflarından ... talep etmişler” şekli yazılmalıdır. 8. Üstten alta yazılan mektuplarda “... edesiz” şeklinde çoğul sîgası kullanılmamalıdır. 9. İ’lâm-ı hâl rükünü selâm rükününe bağlı olmalıdır. 10. Selâm iblâğı ile halini i’lâm rükünlerinde kullanılan sîgalar aynı olmalıdır.” (Kütükoğlu, 2004: 18-19)

Her resmi evrakta olduğu gibi mektuplarda da belirli rükünler bulunmaktadır (Kütükoğlu, 2004: 18). Mektupların yazıldığı kişiye göre davet ve elkab değişmektedir. Ayrıca gönderilen kişilerin mevkilerine göre kâğıdın kullanılış şekli farklılık göstermektedir. (Kütükoğlu, 2004: 20) Dolayısıyla mektupların taşınması gereken belli şekiller olduğu ortadadır. Kullanılan elkâb ve kâğıdın kullanılış şekli bile belli kurallar çerçevesinde olmalı idi. Osmanlı Devleti gibi bürokrasi ve diplomatik geleneği oldukça gelişmiş olan bir devlette bu son derece olağan bir durumdur. Protokol kaidelerine (*silsile-i merâtib*) son derece önem verilen bir devlette mektupların gönderilen kişinin statüsüne göre yazılması ve hitap şekillerinin farklılık göstermesi şaşırtıcı olmaz. “Her mektubun başında “*elkap*” denilen ve gönderilenin mertebesine göre sıralanan bir takım sıfatlar dizilir. *Elkap bir gelenek olduğu kadar her işin bir düzene bağlı olduğu oturmuş toplumlarda belli kurallara bağlı ve herkesin yerini, ayarını belirtmeye yarayan bir yoldur.*” (Haksever, 1996: 25)

Yazmada Yer Alan Mektuplarda Kullanılan Lakap ve Unvanlar

Mektuplarda yazıldığı kişinin statüsüne uygun olarak dönemin dilini yansıtan oldukça süslü elkab ve unvanlar kullanılmıştır. Mektup başlıklarında Farsça ifadelerin de yer aldığı görülmektedir. Dönemin özelliği olarak yazışmalarda Türkçe, Arapça ve Farsça elkab ve unvanlar çok sık kullanılmaktadır. Burada geçen elkab ve unvanlar birebir çevrilmemiş, kullanılan kelimelerin anlamlarını vermek yerine ana hatları ile hitap şeklinin ne anlama geldiği parantez içinde verilmiştir. Mektuplarda yer alan hitap şekilleri şu şekildedir:

‘ârif rûmûz-ı şeri’at kâşif-i künûz-ı tarikat vâkıf-ı firûz-ı hakikat sahâyif-endûz-ı ma’rifet çerâğ-ı firûz-ı halvet hâne-i vahdet sem’-i cemi’-i dil-efrûz-ı himmet efsar-ı fark pür-‘izzetim efendim hazretleri

(Şeriatın rûmuzlarını bilen tarikat hazinesinin kâşifi olan hakikat cevherinin vâkıfı olan sayfaları marifet dolu halvethaneninin uğurlu çerağının yegâne mücevheri ve ışığı çok izzetli himmet tacının ve gönül aydınlatan ışığın sahibi)

Sa‘âdetlü faziletlü reşâdetlü celiyyü’l-himmet mürşidim sultânım pîrim efendim hazretleri

(himmeti açık ve büyük olan, irşat eden)

Şeriatlü tarikatlü birâderim Mustafa Dede hazretleri

Semâhatlu kerâmetlü ‘âlî himetlü efendim ‘azîzim sultânım hazretleri

(Cömert, himmeti ve kerameti çok efendim)

Kerâmetlü velayetlü fütüvvetlü râşidü’l-mürşidin rehber-i ilallahi şeyhim sultânım şeyh ‘Ali Baba hazretleri

(Soyu temiz, keramet ve velayet sahibi, ilahi yolda rehberim olan)

Faziletlü ‘inâyetlu kerâmetlu şeyh efendi hazretleri

(Fazilet sahibi, yardımsever, keramet sahibi, şeyh efendi hazretleri)

Pişvâ-yı erbâb-ı tarikat muktedây-ı ashâb-ı hakikat gavsî'z-zaman kehfü'l -eman reşâdi'l-sâlikini'l-manzûr bi-intizârî'l-mülki'l-hakki'l-mübîn kutb-ı felek irşâd merkez-i da'ire-i reşâd hazret-i Hünkâr Hacı Bektâş Veli Hazretlerinin kibâr-ı meşâyihlerinden reşâdetlü kerâmetlü cinâyetlü siyâdetlü Dede Efendi hazretleri

(Tarikat ve hakikat erbabının önderi, zamanın gavsı, güvenilir sığınak, emsalsiz hakikat mülkünü açıklayan ve salıklere onu gösteren, irşat dairesinin merkezi, Hünkâr Hacı Bektâş Veli hazretlerinin büyük seyhlerinden Seyyid, keramet ve yardım sahibi Dede Efendi)

Mektuplardaki elkab ve unvanlar yazılan ve yazan kişi ile yazılış amacına göre değişiklik gösterecektir.

Yazmada Yer Alan Mektuplar

Hacı Bektâş Vekillerine Bu Siyâkda Tahrîr Olunur

‘Arîfrümûz-ı şeri’at kâşif-i künûz-ı tarikat vâkıf-ı firûz-ı hakikat sahayîf-endûz-ı ma’rifet çerâğ-ı firûz-ı halvet hâne-i vahdet şem’-i cemi’-i dil-efrûz-ı himmet eşser-ı fark pür-‘izzetim efendim hazretleri hemişe hâr-ı fîyûzât-ı ilahi ve dâver-i mihr-i semavât nâ-mütenâhi olan asitân-ı dergâh-ı zîşânlarına rûy-ı niyâz pişân-ı dervişân-ı fersude kılındığı hitâmında ‘arîza-i bende-i şermendeleridir ki ez kadîm hüsn-i teveccühât-ı seniyyeleri perverdesi ve inzâr-ı himem-i muhsinatları zindesi olduğum haysiyetiyle her şeb tâ berûz-ı ezkâr-ı cemile ve evsâf-ı celîleniz ile evkât-ı güzâr ve zaman imrâr birle bundan akdem soy-ı şeref boylarına yek çend kıt’a niyâz-nâme tahrîr ve savb-ı dilcûylarına tesyîr olunmuş ise de bu def’a cânib-i ‘abîd-i câliblerine hak karındaşımız es-seyyid derviş Hüseyin Baba bendelerinin ‘azimetleri bedidâr oldukda işbu çâker-nâme terkîmine ibtidâr ve merfû’ nezd-i himmet medârları kılındı. Bi-mennihi Te’âlâ vâsil-ı dest yed-i destgîr ve ma’lûm ‘ilm-i pertev zamirleri buyuruldukda muntazır olduğum hüsn-i teveccühât-ı seniyye ve himmet-i ‘ulyây-ı intizâr-ı hüsnîyye bu kemter-ı dorni’aları üzerinden dûr ve mehcûr buyurmamaları şime-i mekremet meşimeleridir efendim. Fi 15 Rebi’ül-ahir sene 261(Belge-1: 60).

Mektup Hacı Bektâş vekillerine yazışmalarda hitap şeklinin nasıl olacağı hakkındadır. Mektuptaki tarihe göre 23 Nisan 1845 tarihinde yazılmıştır. (Fi 15 Rebi’ül-ahir sene 261)

Dervişlerden Mürşidler Tarafına Yazılacak Tesvîddir

Sa’âdetlü faziletlü reşâdetlü celiyyü'l-himmet mürşidim sultânım pîrim efendim hazretleri hemâre-i revnak- bahşây-ı hânkâh-ı irşâd ve zîb-i eşzây-ı seccâde rüşd ve sedât olmaları da’vâtı be-hulûsü'l-nihâd itmam kılındığı siyâkında nümâyende-i hem-cûy-ı sâlik il-fû’âdlarıdır (Belge-1: 61).

Tarikatın iç işleyişinde ast üst ilişkisi içinde olan kişilerin birbirine nasıl hitap edeceğini gösteren bir mektuptur. Doğal olarak kullanılan elkab ve unvanlar da bu hiyerarşiye uygun olarak yazılmak durumunda idi.

Post-nişin Dedelerden Akrânı Dedelere Neveşte şod

Şerîcatlü tarîkatlü birâderim Mustafa Dede hazretleri hemvâre-i aşk-ı cemâl olunub hatırınız sû'âl olunduktan sonra İnşâe Allahu te'âla bi-himmet-i pîr işbu Bazar irtesi gicesi c'ayn-ı cem olunmak murâdımız olmağla Bazar günü taraf-ı fakîrânemize teşrîf buyurmanız me'mûlu iş bu tezkere tahrîrine bâdî kılındı. Hû (Belge-1: 61).

Eşdeğer makamda bulunan kişilerin yazışma usullerinde kullanacağı elkabı içermektedir. Mektupların özelliği gereği eşdeğer mevkiye bulunan kişiler arasındaki yazışmalarda kullanılan üslubun ast üst ilişkisinde olduğu gibi olması beklenemez. O nedenle kullanılan elkabın daha sade olduğunu ifade edebiliriz.

Ağavâtdan Dede Efendilerimize Tezkere Sûretidir

Semâhatlu kerâmetlü c'âlî himetlü efendim c'azîzim sultânım hazretleri hassâ-i hâkipây-ı şerîfe ve huzûr-ı erenlere niyâz iderim. Ancak benim sultânım hazretleri huzûr-ı erenlere fakîrâne bir re's kurbân ile on iki gurus dahî niyâz olmak üzere taraf-ı erenlere irsâl olunmuşdur. Vusûlünde kabul buyurup fakirinizi gönülden çıkarmayub gönül yardımını bu fakirinizi dahî erenler niyazından dûr eyle(me)mek)? niyazımızdır. Hû (Belge-1: 61).

Tarikat müntesiplerinin ileri gelenlerinden Dede Efendilere yazılan tezkeredir. İfadelerde saygı ve bağlılığı ön plana çıkaran bir üslubun tercih edilmiş olduğunu görüyoruz.

Dervişlerden Şeyhler Tarafına Niyâz-nâme Sûretidir

Kerâmetlü velayetlü fütüvvetlü râşidü'l-mürşidin rehber-i ilallahi şeyhim sultânım şeyh c'Ali Baba hazretleri hemâre-i, himâye-i şâh-ı merdân ve şîr-i yezdân esedallahü'l- galib c'Aliyyi İbn-i Ebî Tâlib hazretlerinde berkarâr ve berdevâm ve kâffe-i umûr-ı zâhiri ve bâtinide mürüvvetü'l-bâl ve asûde-i hâl olmanız da'vâtı takdimiyle nümûde-i pür-i uhrevileridir ki ezmâ ezel-i zât-ı kirâmilerine olan intisâb-ı deruniyyem lazimesince her bâr ezkâr-ı cemile ve evsâf-ı ahlak-ı pesendideleriyle avân güzâr ve c'ale'l- husus himmet ekşir-i ruhaniyyeleri isticlâbına dide rûz ve intizâr üzere olduğumu inhaya zeri'câ cûy iken cem'e hediyyesi olarak bir c'adet sebze-renk-i süyûzât-ı kirâmilerine ithâf ve ihdâ ve mahsûs ademimiz Muhammed bendeleri yediyle irsâl savb-ı kerâmetleri kılınmağın bi-mennehu Te'âlâ vusûlünde dest-avîz-i fakîrânemizi c'ind-i kirâmilerinde kabule hüsn-i karin buyurulmasıyla memnun ve mesrûr ve câm-ı aşk-ı ezeli nûş ider gibi derûnundan âb-ı lezîz nûş olundukça bu fakîr-i üftâdeyi dahî hatır-ı meşihânelerinde hutur iderek hayr ile yâd ve tezkâre himmetleri niyâzı vesile-i arz-ı ihlâsım olmuşdur. İnşâe Allahu Te'âlâ ledi-sûdi'l- vusûl niyâzın cânib-i hayr-ı hahların evkât-ı eshârde himmet-i c'âlîlerinde bî-diriğ eylemeniz niyâz-peserâtımdır.Hû (Belge-1: 61).

Dervişlerden şeyhi tarafına yazılan mektuplarda da sadakat ve bağlılığı, şeyhin fazilet ve üstünlüğünü ve kendisinden dua ve himmet beklediğini gösteren bir üslup tercih edilmiştir.

Bu mektupta yine tarikat içerisindeki hiyerarşiyle ilgili olarak ast üst ilişkisi içerisinde yazılmış bir mektuptur. Kullanılan elkab yazan kişinin ve yazılan kişinin tarikat içerisindeki makamına göre yazılmıştır.

Meşihâtden Babay-ı Âleme Neveşte Şod

Faziletlü cinâyetlu kerâmetlu şeyh efendi hazretleri ʿaşk-ı niyâz olunub mübârek hatırlara kemayenbağı istifsâr olunur. İnşâe Allah iş bu yevm-i Pençsembe mahdumumuz İbrâhim ʿAtâ Efendinin cemîyyet-i hitânî musammem olmağla yevm-i mezbûrda sâʿat dördte teşrîf buyurmaları niyâz-ı ʿâcizânemdir. (Belge-1: 62).

Bu mektup bir davet-nâmedir. Davet-name: دعوت davet kelimesi Arapça kökenli bir kelimedir. “Çağırma, çağrı, ziyafet, dua” gibi anlamlara gelmektedir. Yemekli toplantı anlamına da gelen kelime düğün, mevlid v.b. çeşitli toplantılara çağrı anlamında da kullanılmaktadır (Taş, 2021: 31). Rütbesi olan kişilere veya davet sahibinin tanıdığı veya yakını olan kişilere yazılır. Burada meşihat ifadesinden şeyhülislamlık makamı anlaşılabilir. Resmi bir yazışmadan ziyade hususi bir davet mahiyetindedir.

Küttabdan Dede Efendilere Neveşte

Pişvây-ı erbâb-ı tarikat muktedây-ı ashâb-ı hakikat gavsî'z-zaman kehfül' -eman reşâdi'l-sâlikini'l-manzûr bi-intizârî'l-mülki'l-hakkî'l-mübîn kutb-ı felek irşâd merkez-i da'ire-i reşâd hazret-i Hünkâr Hacı Bektâş Veli Hazretlerinin kibâr-ı meşâyihlerinden reşâdetlü kerâmetlu cinâyetlu siyâdetlü Dede Efendi hazretleri vakt-i şerifiniz sa'ad-i ʿömr-i reşâd mâileri kemâli-i da'vatıyla minhây-ı ʿâcizâneleridir ki oğlumuz Es-Seyyid Muhammed ʿAbdulhekîm Efendi dâcilerinin te'ehhül-i velimesi mütehakkık olmağın hasseten tahrîr-i muhibbâneye bâdî kılındı. Bi-mennihi Te'âlâ işbu Pençsenbe günü sâʿat beşde sa'âdetlü siyâdetlü mîr Hasan Efendi bendeniz ile ma'ân teşrifiniz mercû ve mütemennadır. Bâkî hemvâre reşâdet himmet dâ'im bâd. Temmet (Belge-1: 62).

Bu mektup da bir nikâh davetidir. Resmi görevlilerden (küttâb) tarikat mensubu olup üst düzeyde bulunan dede efendilere yazılan bir hususi mahiyette bir davet-namedir.

Mektuplarda kullanılan elkab ve unvanların tarikatın iç hiyerarşisindeki sıralamaya uygun olarak yazıldığı söyleyebiliriz. Tarikatın hiyerarşisi içerisinde üst makamlarda yer alan kişilere yazılan mektuplarda kullanılan elkab ve unvanların daha ağır ve süslü ifadeler içerdiğini, ancak eşit statüde bulunan makamların birbirine yazdıkları ifadelerin daha sade olduğunu görüyoruz. Ednâ makamdan âlâ makamda yer alan bir kişiye yazılan mektuplarda daha ağırlı ve süslü bir üslubun tercih edildiği anlaşılmaktadır. Hacı Bektaş vekillerine ve Dede Efendilere yazılan mektuplarda kullanılan üslup tarikat hiyerarşisi içerisinde üst makamlarda yer aldıklarını göstermektedir.

Sonuç

Mektuplar edebî, tarihî ve sosyal pek çok alanda istifade edilebilecek kaynaklardır. Bektaşî tarikatının sadece sözlü bir kültürden ibaret olmadığı ve bu tarikata ait pek çok yazılı kaynağın olduğu bir gerçektir. Bu yazıda Bektaşî tarikatı mensuplarının kaleminden çıkan veya onlara hitaben yazılan mektuplar ele alınmıştır. Münşeat türü eserler içerisinde bu konu ile ilgili daha pek çok mektubun olması muhtemeldir. Bu alanda yapılan çalışmalar arttıkça, değişik tarihlere ait yazışma örneklerinin ortaya konulması meydana gelen değişimlerin değerlendirilebilmesi veya işleyişin daha iyi anlaşılabilmesi açısından faydalı olacaktır.

Mektuplar içerisinde dikkat çeken hususlardan bir tanesi özellikle tarikat hiyerarşisi içerisinde bulunan kişilerin birbirleriyle yazışmalarında kullanılan üslubdur. “*himâye-i şâh-ı merdân ve şîr-i yezdân esedallahü'l-galib ʿAliyyi İbn-i Ebî Tâlib hazretlerinde berkarâr ve berdevâm ve kâffe-i umûr-ı zâhiri ve bâtinide mürüvvetü'l-bâl ve asûde-i hâl olmanız da'vâtı takdimiyle nümûde-i pür-i uhrevileridir ki ezmâ ezel-i zât-ı kirâmilerine olan intisâb-ı deruniyyem lazımesince*” (Belge-1: 61) ifadesinde üslubun tarikatın hassasiyetlerine uygun olarak özenle seçilmiş olduğunu ifade edebiliriz.

Eserde yer alan tarihin Yeniçeri Ocağının kaldırılmasından sonraki döneme ait olması daha da ilginçtir. Çünkü Yeniçeri Ocağının kaldırılmasından sonra devletin Bektaşî tarikatına bakış açısında ister istemez bir kısım değişiklikler meydana gelmesi kaçınılmaz bir durumdur. Ancak Bektaşîliğin çok güçlü bir yapı olması dolayısıyla bu süreçte varlığını sürdürmeyi başarmıştır. Tarikatın mevcut yapısında o güne kadarki kültürel birikimin aktarılma çabasının küçük bir örneği olarak ifade edilebilir.

Değerlendirdiğimiz eserin içerisinde az sayıda mektup olmasına rağmen hem resmi yazışma usulleri hem de günlük hayata dair örnekleri içermesi açısından önem arz etmektedir. Bu alanda yapılan çalışmaların oldukça az olduğunu söyleyebiliriz. Bektaşî tarikatı ile ilgili yazışma usulleri konusunda fazla bir çalışma örneğinin olmaması bu çalışmanın önemini arttırmaktadır. Ayrıca Bektaşî tarikatının kolları arasında yazışma usulleri ile ilgili farklılıkların olup olmadığı konusunda daha sağlıklı değerlendirmeler yapabilmek açısından daha fazla yazışma örneğine ihtiyaç olduğu ifade edilebilir. Bu kadar az sayıdaki örnekten hareketle çok kesin yargıların ortaya konulması hatalı değerlendirme yapılması ihtimalini arttıracaktır.

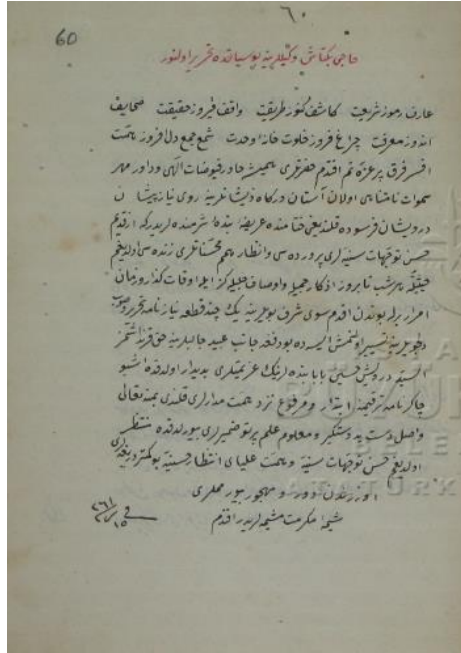
Yazışma usulleri ile ilgili örneklerin olması Bektaşî tarikatında hemen her alanda güçlü bir kültürel birikimin olduğunu ve tarikatın bu kültürel birikimi aktarma konusunda yazılı kaynaklara sahip olduğunun bir göstergesi olarak ifade edilebilir.

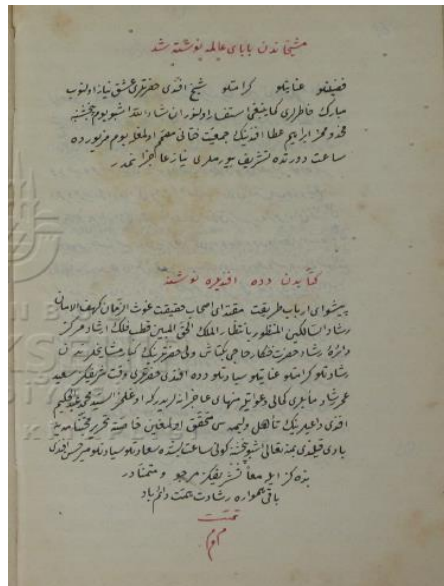
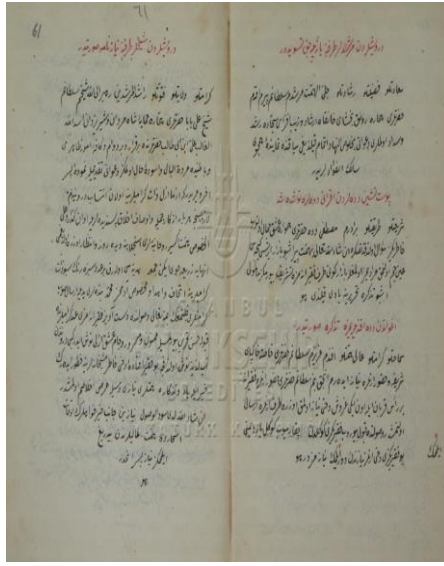
KAYNAKÇA

Belge-1: *Bektaşî Tarikatı* (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Atatürk Kitaplığı, Bel_Yz_K_0415 Demirbaş, 297.75 BEK 1)

- Bozkurt, N. (2004). Mektup. *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 29, 13-14, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Durmuş, İ. (2004). Mektup. *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 29, 14-16, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Gökçe, R. (2007). *Eski Türk edebiyatında mektup ve bir Mecmua-ı Münşeat*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi.
- Haksever, H. İ. (1996). *Eski Türk edebiyatında münşeatlar ve Nergisi'nin münşeatı*. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Kurtuluş, R. (2004). Mektup. *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 29, 16-17, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Kütükoğlu, M. S. (2004). Mektup. *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 29,18-21, Ankara: TDV İslam Ansiklopedisi.
- M. Naci (1995). *Lügat-ı Naci*. İstanbul: Çağrı Yayınevi.
- Okay, M. O. (2004). Mektup. *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 29, 17-18, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Ş. Sami (1989). *Kamus-ı Türkî*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Taş, K. Z. (2021). *Kelâmdan kaleme Zübdetü'l-Münşeat*. İstanbul: Post Yayın.

Belge-1

“İyi Yayın Üzerine Kilavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları” çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of “Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)”:

İzinler ve Etik Kurul Belgesi/Permissions and Ethics Committee Certificate: Makale konusu ve kapsamı etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir. / The subject and scope of the article do not require an ethics committee approval.

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / There is no potential conflict of interest for the author regarding the research, authorship or publication of this article.

Katkı Oranı Beyanı / Author Contributions: Prof. Dr. Kenan Ziya Taş, metin transkripsiyonunda ve günümüz Türkçesine aktarımında katkı yapmıştır. / Prof. Dr. Kenan Ziya Taş contributed to the transcription of the text and the transfer to today's Turkish.